

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2019.28.12>

Izabela ZIMOCH-PIASKOWSKA

<https://orcid.org/0000-0001-5945-1939>

dr, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: i.zimoch-piaskowska@ujd.edu.pl

Arteterapia jako metoda twórczej resocjalizacji w pracy ośrodka kuratorskiego

Słowa kluczowe: arteterapia, resocjalizacja, ośrodek kuratorski.

Wprowadzenie

Sztuka, w różnorodności swoich form, wraz z refleksją nad jej znaczeniem dla funkcjonowania i rozwoju człowieka, towarzyszy mu od czasów antycznych. Nie będzie odkrywczym stwierdzenie, iż sztuka wpływa na formowanie postaw życiowych, odnajdywanie odpowiedzi na pytania natury egzystencjalnej, umożliwia dokładniejsze poznanie i zrozumienie różnych okoliczności życiowych, a jednocześnie kompensuje i wzbogaca rzeczywistość¹. Trudno nie zgodzić się z A. Janickim, który stwierdził, że: „Sztuka jak żaden inny środek wychowawczy może towarzyszyć człowiekowi przez całe życie, będąc stałym źródłem nowych doświadczeń, bogatych przeżyć, wciąż odnawianej wiedzy o świecie i o sobie samym”². Uznaje się współcześnie, iż sztuka jest istotnym filarem pracy wychowawczej. Zwrócenie uwagi na ten obszar przez praktyków bywa wiązane z niedostatkiem w dziedzinie komunikacji międzyludzkiej ujawnianym przez współczesne społeczeństwo. Tymczasem konstruktywne relacje interpersonalne to nieodłączny element prawidłowego funkcjonowania jednostki, a umiejętność skutecznego zachowania się w różnych okolicznościach stanowi podłoże dobrej kon-

¹ Zob.: B. Suchodolski, *Współczesne problemy wychowania estetycznego*, [w:] *Wychowanie przez sztukę*, pod red. I. Wojnar, Warszawa 1963, s. 17 i n.

² A. Janicki, *Znaczenie sztuki dla zdrowia psychicznego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57: *Arteterapia*, s. 78.

dycji psychicznej. Postęp cywilizacyjny, z wszechobecną anonimowością, dehumanizacją i technicyzacją życia, sprzyja alienacji jednostki spowodowanej barierami komunikacyjnymi czy lękiem przed ekspresją własnych stanów emocjonalnych. Brak zdolności skutecznego zachowania się w różnych sytuacjach społecznych może prowadzić do wielu problemów i zaburzeń funkcjonowania³.

Jednocześnie, w czasach dominacji wizualnych środków przekazu, właściwe posługiwanie się kodem obrazowym wymaga posiadania pewnych umiejętności. Tylko wówczas jednostka ma szansę aktywnie partycypować i współtworzyć szeroko rozumianą kulturę, sprawnie radzić sobie w różnych sytuacjach społecznych i dokonywać świadomego wyboru oferowanych wartości⁴.

Sztuka i proces twórczy niewątpliwie mają również znaczenie resocjalizacyjne. Zagadnienia resocjalizacji przez sztukę, w kontekście popularnego wówczas behawioryzmu, podejmowano w Polsce już w latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia⁵, jej wartość podnosił twórca wychowania resocjalizującego, Czesław Czapów⁶. Niniejszy artykuł stanowi próbę umiejscowienia sztuki, a dokładniej arteterapii, jako metody twórczej resocjalizacji w kontekście pracy ośrodka kuratorskiego.

Arteterapia

W literaturze przedmiotu występują liczne interpretacje terminu „arteterapia”. Według Z. Konieczńskiej arteterapia to „świadome, planowe i systematyczne oddziaływanie sztuką w celach terapeutycznych”⁷. Zdaniem W. Szulc: „arteterapia polega na wykorzystaniu różnych środków artystycznych, które ułatwiają pacjentowi ekspresję emocji”⁸. W. Dykcik ujmuje arteterapię jako: „spontaniczną, nieskrępowaną twórczość człowieka powiązaną z wykorzystaniem szeroko rozumianych dzieł sztuki i uprawiania sztuki”⁹. Wreszcie według A. Kargul arteterapia to:

system działań stosowanych nie tylko wobec osób chorych, ale także jednostek o zaburzonym rozwoju lub poszukujących rozwiązań sytuacji trudnych, również w stosunku do osób pozostających w obrębie patologii społecznej, a więc dotkniętych nalożeniem, pozba-

³ E.J. Konieczna, *Arteterapia w teorii i w praktyce*, Kraków 2011, s. 9.

⁴ J.A. Sienkiewicz-Wilowska, *Dziecko rysuje, maluje, rzeźbi*, Gdańsk 2011, s. 9.

⁵ Zob.: T. Rudowski, *Edukacja i terapia przez sztukę*, Warszawa 2013, s. 53.

⁶ Zob. C. Czapów, *Wychowanie resocjalizujące, elementy metodyki i diagnostyki*, Warszawa 1978, s. 274.

⁷ Z. Konieczńska, *Arteterapia i psychorysunek w praktyce klinicznej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57: *Arteterapia*, s. 117.

⁸ W. Szulc, *Sztuka w służbie medycyny. Od antyku do postmodernizmu*, Poznań 2001, s. 126.

⁹ W. Dykcik, *Poszukiwanie nowatorskich i alternatywnych koncepcji rehabilitacji oraz społecznej integracji osób niepełnosprawnych – aktualnym wyzwaniem praktyki edukacyjnej*, [w:] *Nowatorskie i alternatywne metody w praktyce pedagogiki specjalnej*, pod red. W. Dykcik, B. Sza-chowiak, Poznań 2001, s. 36.

wionych wolności, objętych głębszymi wykojeńkami, objawiających cechy zaawansowanej psychopatii¹⁰.

W arteterapii szczególną wagę przywiązuje się do działania, stymulowania tendencji twórczych i procesu tworzenia, co należy odróżnić od samego wytworu¹¹.

W literaturze przedmiotu spotyka się wąskie i szerokie rozumienie terminu „arteterapia”. Jak podkreśla E. Józefowski, arteterapia może oznaczać dosłownie „terapię przez sztuki, czyli środki i działania przynależne jej dyscyplinom”¹². W tym szerokim ujęciu, w zakres arteterapii wchodzi działania odwołujące się do związanych z nimi środków artystycznych, co umożliwia wyróżnienie w ramach arteterapii: muzykoterapii, biblioterapii, choreoterapii oraz terapii przez sztuki plastyczne i film. W węższym znaczeniu arteterapia odnosi się wyłącznie do sztuk plastycznych, stanowiąc: „zespół działań o charakterze edukacyjnym lub terapeutycznym, opartych na kreacji wizualnej, ukierunkowanych na wspomaganie rozwoju osobowego i zdrowia”¹³.

Za szerokim ujęciem arteterapii opowiada się M. Kulczycki, według którego stanowi ona „układ poglądów i czynności ukierunkowanych na utrzymanie i/lub podnoszenie jakości życia ludzi przy pomocy szeroko rozumianych dzieł sztuki i uprawiania sztuki”¹⁴. Twierdzi on, że bardziej szczegółowe określenie arteterapii generuje liczne trudności ze względu na szeroki zakres treści i działań mogących pełnić szczególne role wobec jednostki¹⁵. Szerokie rozumienie arteterapii funkcjonuje także w publikacjach ECArTE¹⁶. Zostało ono sformułowane przez dr Christine Lapoujade, która stwierdziła, co następuje:

W pojęciu arteterapii mieści się sztuka w różnych formach i proces twórczy, a także wspierające środowisko, wykorzystywane jako środki autoekspresji, wglądu, niewerbalnej komunikacji, umożliwiające terapeutyczną zmianę [...]. Zamiast bezpośrednio kierować się na problemy (konflikty) pacjenta, metodologie arteterapeutyczne zmierzają do rozwiązania konfliktu, używając metafor¹⁷.

Popularny w ostatnich latach sposób rozumienia arteterapii sformułował A. Janicki¹⁸. Zaliczając do arteterapii – w szerokim znaczeniu – muzykoterapię,

¹⁰ Podaję za: B. Kaja, *Zarys terapii dziecka*, Bydgoszcz 1995, s. 11.

¹¹ A. Kowal, G. Borowik, *Arteterapia w medycynie i edukacji*, [w:] *Arteterapia. Od rozważań nad teorią do zastosowań praktycznych*, pod red. W. Karolaka, B. Kaczorowskiej, Łódź 2001, s. 16; S.L. Popek, *Psychologia twórczości plastycznej*, Kraków 2010, s. 428.

¹² E. Józefowski, *Teoretyczne aspekty arteterapii*, [w:] J. Florczykiewicz, E. Józefowski, *Arteterapia w edukacji i resocjalizacji*, Siedlce 2011, s. 9 i 12–13.

¹³ Tamże, s. 11.

¹⁴ M. Kulczycki, *Arteterapia i psychologia kliniczna*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57: *Arteterapia*, s. 12.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ European Consortium for Arts Therapies Education.

¹⁷ Podaję za: W. Szulc, *Arteterapia. Narodziny idei, ewolucja teorii, rozwój praktyki*, Warszawa 2011, s. 72–73.

¹⁸ Tamże, s. 59.

choreoterapię, biblioterapię, a także teatr, film oraz sztuki plastyczne, odnosi arteterapię w wąskim rozumieniu do „wykorzystania technik plastycznych i ich wytworów w terapii i diagnozowaniu zaburzeń psychicznych i emocjonalnych”¹⁹. Arteterapia może być stosowana wobec ludzi zdrowych, zwłaszcza nieprzystosowanych lub konfliktowych, jako metoda relaksacyjna, pozwalająca na uwolnienie się od napięć²⁰. Termin ten określa również „spontaniczną twórczość chorych oraz działania korekcyjno-plastyczne podejmowane w sytuacji terapeutycznej przez osoby uprzednio nietwórcze w zakresie plastyki”²¹.

W obszarze terapii indywidualnej i grupowej pojęcie arteterapii umieszcza S.L. Popek, sygnalizując utożsamianie jej z terapią przez sztukę. Zwraca on uwagę na występujące w obu przypadkach zabiegi korygujące mechanizmy zachowania. Zamienne określenia „arteterapia” i „terapia przez sztukę” oznaczają tu aktywność przez sztukę, w obrębie której mieści się kontakt ze sztuką oraz działanie za pomocą środków wyrazu typowych dla danej dziedziny sztuki. Działania terapeutyczne polegają na „odbiorze i konsumowaniu stworzonych dzieł przez innych ludzi albo na samodzielnym wytwarzaniu obiektów sztuki [...], albo na subiektywnej wypowiedzi środkami danej dziedziny sztuki, ale bez świadomości i celu tworzenia wartości estetycznych”²². Arteterapię w węższym znaczeniu Popek utożsamia z aktywnością twórczą²³, porównując ją do działania leczniczego za pomocą środków sztuki²⁴.

Analiza różnych sposobów definiowania arteterapii wskazuje na brak jednoznacznego sposobu rozumienia tego terminu. W niniejszym artykule przyjmuję węższe znaczenie arteterapii, utożsamiając ją z terapią przez techniki plastyczne, podkreślając jednocześnie terapeutyczną rolę samego procesu tworzenia.

Arteterapia może być ukierunkowana na edukację, rekreację, ale także na profilaktykę i korekcję zaburzeń²⁵. W. Szulc wyróżnia trzy główne obszary zastosowania działań arteterapeutycznych: zdrowie psychiczne, szkołę oraz rodzinę²⁶. Często arteterapia bywa traktowana jako forma psychoterapii, rehabilitacji lub metoda pracy z osobami dotkniętymi zaburzeniami o różnej etiologii²⁷. Według W. Sikorskiego terapia przez sztukę nabiera szczególnego znaczenia dla tych osób, które nie chcą, nie potrafią, a przede wszystkim nie mogą posługiwać się kanałem werbalnym dla opisanego własnych odczuć i przeżyć. Arteterapia nie

¹⁹ A. Janicki, *Twórczość artystyczna w świetle teorii psychologicznych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 52, s. 14 i nn.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

²² S.L. Popek, dz. cyt., s. 427.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ J. Gładyszewska-Cylulko, *Arteterapia w pracy pedagoga*, Kraków 2011, s. 8–9.

²⁶ W. Szulc, *Kierunki rozwojowe współczesnej arteterapii*, [w:] *Edukacja kulturalna w życiu człowieka*, pod red. D. Jankowskiego, Poznań 1999, s. 310.

²⁷ J. Gładyszewska-Cylulko, dz. cyt., s. 8–9.

zważa na ograniczenia związane z werbalnym kanałem przekazu informacji, stąd jej szczególna rola w terapii zaburzeń emocjonalnych²⁸.

Nasuwa się w tym miejscu pytanie o cel arteterapii. Zdaniem W. Szulc pośrednim celem jest ekspresja uczuć, a końcowym – pozytywne zmiany zachowania oraz postaw wobec siebie samego i innych ludzi²⁹. Według M. Kulczyckiego głównym celem arteterapii jest „optymalizacja jakości życia”³⁰, a co za tym idzie – zapobieganie trudnościom życiowym, minimalizowanie dotkliwości pojawiających się problemów, przezwyciężanie barier³¹, „w wymiarze doraźnym, sytuacyjnym i ogólnozyciowym, perspektywicznym”³².

S. Masgutowa celu arteterapii upatruje w zobligowaniu jednostki do retrospekcji znaczenia zdarzeń w kontekście przeszłości oraz umożliwieniu zmiany zachowań i postaw z uwzględnieniem rzeczywistych warunków³³. Nadrzędny cel arteterapii wiąże z „odkryciem nowych możliwości pozwalających na osiągnięcie zmian zachowania oraz poznania”³⁴.

E. Józefowski definiuje cel arteterapii jako: „modyfikację parametrów osobowościowych i zachowań niekorzystnych dla rozwoju psychicznego i społecznego”³⁵. Zgodnie z publikacjami ECArTE celem arteterapii „nie jest ani wyprodukowanie produktu artystycznego, ani ocena estetyczna lub diagnostyczna [...], ale uzdrowienie”³⁶. W ujęciu S.L. Popka celem arteterapii jest:

przywrócenie zdolności organizmu do samoregulacji systemu nerwowego człowieka, jego podstawowych funkcji psychicznych, świadomych i nieświadomych, a w tym obszarze procesów emocjonalnych, odbudowania poczucia sensu życia, podniesienia wartości struktury „ja”, odreagowania treści wypartych do podświadomości³⁷.

Arteterapia znajduje szerokie zastosowanie, stąd jej funkcje determinuje cel jej implikacji. Z. Skorny, wyróżniając trzy funkcje arteterapii: rekreacyjną, edukacyjną i korekcyjną, stwierdza również, iż funkcja arteterapii polega na „zapobieganiu i przeciwdziałaniu zaburzeniom występującym zarówno w zachodzących w organizmie procesach fizjologicznych, jak też w samopoczuciu i zachowaniu się”³⁸, co wskazuje na jej znaczenie profilaktyczne. Arteterapia posiada również walory stymulujące, z uwagi na rozbudzanie korzystnych emocji i pozytywny wpływ na samopoczucie, oraz regulacyjne, umożliwiając zaspokojenie po-

²⁸ W. Sikorski, *Bezsłowne komunikowanie się w psychoterapii*, Kraków 2002, s. 185.

²⁹ W. Szulc, *Sztuka...*, s. 126.

³⁰ M. Kulczycki, dz. cyt., s. 12.

³¹ Tamże.

³² Tamże.

³³ S. Masgutowa, *Psychoterapia przez sztukę*, „Forum Psychologiczne” 1997, t. 2, nr 1, s. 69–79.

³⁴ Tamże.

³⁵ E. Józefowski, dz. cyt., s. 46.

³⁶ Podają za: W. Szulc, *Arteterapia...*, s. 72–73.

³⁷ S.L. Popek, dz. cyt., s. 428.

³⁸ Z. Skorny, *Psychospołeczne mechanizmy agresywnego zachowania się a arteterapia*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57: *Arteterapia*, s. 20 i nn.

trzeby samorealizacji oraz kompensowanie braków i niepowodzeń w określonym obszarze³⁹. Z. Kulczycki, wyróżniając te same, co Z. Skorny, funkcje arteterapii, wyjaśnia jednocześnie ich sens. Funkcja rekreacyjna związana jest z tworzeniem warunków umożliwiających odprężenie i oderwanie się od codziennych problemów, edukacyjna odnosi się do rozwijania wiedzy, wiadomości i mądrości, a korekcyjna pozwala na przekształcenie mniej wartościowych mechanizmów i struktur w bardziej wartościowe⁴⁰. Do funkcji arteterapii zalicza się również diagnostyczną i rokowniczą⁴¹. Arteterapia wpływa korzystnie na osobowość i relacje jednostki z otoczeniem zewnętrznym. Wyszczególnia się zatem terapeutyczne funkcje arteterapii, które sprowadzają się do ułatwienia wglądu we własne problemy, umożliwienia odreagowania silnych przeżyć, ułatwienia zmiany postaw i zachowań. Arteterapia sprzyja poprawie relacji z innymi ludźmi oraz ułatwia proces integracji wewnętrznej⁴².

Jak zaznaczono wyżej, arteterapia bywa rozumiana w szerszym i węższym sensie. Traktowana szeroko arteterapia nie posiada odrębnej metodyki, stanowiąc jedynie nazwę dla całej grupy terapii posługujących się sztuką⁴³. Arteterapia w znaczeniu wąskim, obejmująca terapię przy użyciu sztuk plastycznych⁴⁴, może się poszczycić własnymi metodami/technikami, przyjmując formę indywidualną lub grupową. Do najpopularniejszych form arteterapii należy psychorysunek⁴⁵. G.D. Oster i P. Gould podkreślili wartość diagnostyczną rysunku w procesie poznawania pacjenta. Rysunek jest znakomitym sposobem oceny stanu psychofizycznego, obecnych problemów i konfliktów. Rysunek ułatwia wgląd w ukryte konflikty, silne strony ego i cechy charakteru, co pozwala na lepsze zrozumienie samego siebie. Tworzenie konkretnego dzieła w postaci rysunku jest łatwiejszym sposobem komunikacji z innymi niż werbalny przekaz uczuć, zwłaszcza tych, które wywołują lęk⁴⁶. Inną metodą arteterapii jest malowanie spontaniczne, którego celem jest przyzwolecie na dowolny sposób kreatywności⁴⁷. Jedną z najbardziej znanych metod jest metoda malowania dziesięcioma palcami Ruth F. Show, opierająca się na naturalnej skłonności dziecka do bawienia się substancjami o konsystencji błota. Metoda pomaga w pokonywaniu lęków, uwalnianiu od za-

³⁹ Tenże, *Teorie psychologiczne...*, s. 20 i 25.

⁴⁰ Z. Kulczycki, dz. cyt., s. 13.

⁴¹ Z. Koniecznyńska, dz. cyt., s. 118.

⁴² A. Araszkiewicz, W. Podgórska, *Doświadczenia w stosowaniu różnych metod arteterapii w kompleksowym leczeniu nerwic*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57: *Arteterapia*, s. 104.

⁴³ Zob.: E. Grzebyk, *Warsztat z zakresu arteterapii*, [w:] *Kurs z zakresu terapii przez sztukę*, Wrocław 1999, s. 33.

⁴⁴ A. Janicki, *Twórczość artystyczna...*, s. 65–75.

⁴⁵ Z. Koniecznyńska, dz. cyt., s. 118.

⁴⁶ G.D. Oster, P. Gould, *Rysunek w psychoterapii*, Sopot 2011, s. 24–27.

⁴⁷ M. Sroka, *Jeszcze o terapii sztuką*, „Tematy” 1995, nr 9, s. 33.

hamowań, wzmacnianiu wiary w siebie i pobudzaniu ekspresji. Metoda ma również znaczenie diagnostyczne i terapeutyczno-wychowawcze⁴⁸.

Podkreślając, że metoda określa sposób realizacji celów przypisanych działaniu arteterapeutycznemu, E. Józefowski stwierdza, że arteterapia – stanowiąca subdyscyplinę rozwijającą się na pograniczu pedagogiki, psychologii i psychiatrii – nie wykształciła jeszcze jasnego systemu metod. Działania arteterapeutyczne składają się natomiast na ściśle procedury psychoterapeutyczne przeznaczone do realizacji w konkretnych przypadkach. Do metod arteterapeutycznych Józefowski zalicza: terapie ekspresyjne, warsztat twórczy, afirmacje oraz akcję plastyczną. Wymienione terapie ekspresyjne wykorzystują wartości wyrazowe plastyki do wyrażania i doświadczania emocji. Celem metody jest zwiększenie samoświadomości, redukcja stresu oraz rozwój emocjonalny i społeczny. Kolejna metoda, jaką jest warsztat twórczy, polega na stwarzaniu realnych sytuacji wymagających podjęcia konkretnych działań, które mają prowadzić do zmian w psychice. Warsztat jest ukierunkowany na rozwój kreatywności ujawnianej w działaniach, zwłaszcza podczas rozwiązywania problemów. Inną metodą znajdującą zastosowanie w arteterapii są afirmacje, których celem jest zmiana negatywnych sądów poznawczych dotyczących jednostki na pozytywne przekonania, podnoszące poczucie własnej wartości. Afirmacje służą zmianie samoświadomości pacjenta, ich celem jest wygaszanie minionych przeżyć, co dokonuje się w procesie tworzenia. Dzięki sztuce stwarzana jest okazja do uświadomienia nowych i pozytywnych wartości. Zastosowanie tej metody jest polecane w pracy z osobami depresyjnymi i mającymi problem z dostrzeżeniem sensu życia. Jeszcze jedną formą omówioną przez Józefowskiego jest akcja plastyczna, stanowiąca formę zbiorowego działania opartego na ekspresji wizualnej. Akcja plastyczna ma jednorazowy i okazjonalny charakter, zwykle biorą w niej udział przypadkowe osoby. Metoda ta stwarza warunki nieograniczonej ekspresji twórczej, sprzyjającej rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, prowadzi do zmian emocjonalnych i poznawczych, umożliwiając uczestnikom poczucie kompetencji i własnej wartości⁴⁹.

Wybrane aspekty pracy ośrodka kuratorskiego

Tryb i szczegółowe zasady tworzenia oraz znoszenia ośrodków kuratorskich, zakres ich działania i organizację oraz sposób sprawowania nad nimi nadzoru uregulowane zostały w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 roku w sprawie ośrodków kuratorskich⁵⁰. Od tego czasu pozostają

⁴⁸ B. Kaja, dz. cyt., s. 80–85.

⁴⁹ E. Józefowski, dz. cyt., s. 47–53.

⁵⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 r. w sprawie ośrodków kuratorskich, „Dziennik Ustaw”, nr 120, poz. 1294.

one ważnym składnikiem systemu resocjalizacji nieletnich⁵¹. Ośrodki organizowane są przy sądach rejonowych, ich liczbę uzależniono od potrzeb lokalnych, wyznaczonych w szczególności liczbą spraw nieletnich i stopniem ich demoralizacji⁵².

Zgodnie ze stanem z dnia 1 stycznia 2018 roku na terenie kraju działało 97 ośrodków kuratorskich, z tego najwięcej przy sądach rejonowych w Lublinie (5), w Poznaniu i w Jeleniej Górze (4), w Wałbrzychu, w Nowym Sączu, w Zabrzu i w Zamościu (3), w Chorzowie, w Elblągu, w Łodzi, w Kluczborku, w Kłodzku, w Krakowie, w Olsztynie, w Słupsku, w Świdniku i w Warszawie (2)⁵³. Jak podnosi Ł. Kwadrans, brak funkcjonowania ośrodków kuratorskich w każdym z okręgów sądowych wpływa na ograniczenie możliwości stosowania środków wychowawczych w sprawach nieletnich⁵⁴.

Do ośrodka przyjmowani są nieletni na podstawie orzeczenia sądu⁵⁵. Skierowanie do ośrodka kuratorskiego stanowi jeden z szeroko stosowanych przez sądy rodzinne i zarazem efektywniejszych środków wychowawczych⁵⁶. Z uwagi na znaczącą liczbę nieletnich przejawiających demoralizację⁵⁷ są oni często poddawani nadzorowi kuratora oraz umieszczani w placówkach resocjalizacyjnych. Najczęściej do ośrodka kuratorskiego kierowana jest młodzież z rodzin niewydolnych wychowawczo⁵⁸, wychowująca się w rodzinach o zaburzonej strukturze, dotkniętych bezrobociem, alkoholizmem⁵⁹, których członkowie mieli konflikt z prawem⁶⁰. Wśród najczęstszych przyczyn umieszczenia w ośrodku kuratorskim stwierdzono: absencję szkolną, bójki i pobicia, spożywanie alkoholu lub substancji psychoaktywnych oraz ucieczki z domu rodzinnego. Środek wychowawczy w postaci ośrodka kuratorskiego bywa również orzekany jako forma profilaktyki wobec nieletnich zagrożonych demoralizacją, przejawiających takie zachowania, jak: palenie papierosów, kradzieże, czyny karalne, czynności seksualne, uszkodzenie mienia, oszustwa, zachowania agresywne, przywłaszczenia, wymuszenia, włamania, wulgarne i aroganckie zachowanie w szkole, posiadanie narkotyków, groźby karalne; stosuje się ponadto odroczenie umieszczenia w młodzieżowym

⁵¹ V. Konarska-Wrzošek, *Postępowanie z nieletnimi w Polsce – ocena obowiązujących rozwiązań materialnoprawnych i kierunki ewentualnych zmian*, „Probacja” 2013, nr 2, s. 85 i nn.

⁵² Rozporządzenie..., dz. cyt.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Ł. Kwadrans, *Diagnoza aktualnej sytuacji i propozycje rozwoju ośrodków kuratorskich*, „Probacja” 2012, nr 3, s. 114.

⁵⁵ Rozporządzenie..., dz. cyt..

⁵⁶ Ł. Kwadrans, dz. cyt., s. 120.

⁵⁷ Zob.: *Informacja dotycząca stanu zagrożenia przestępczością nieletnich w Polsce w 2015 roku*, Warszawa 2016, s. 2 i nn.

⁵⁸ Ł. Kwadrans, dz. cyt., s. 120.

⁵⁹ A. Węgliński, *Pedagogiczne uwarunkowania resocjalizacji nieletnich w ośrodkach kuratorskich*, [w:] *Efektywność resocjalizacji nieletnich w warunkach wolnościowych*, pod red. Z. Bartkowiec, A. Wojnarskiej i A. Węglińskiego, Lublin 2013, s. 21 i nn.

⁶⁰ M. Sitarczyk, *System rodzinny w percepcji nieletnich sprawców czynów*, [w:] *Efektywność...*, s. 102.

ośrodka wychowawczym⁶¹. Jak wskazuje A. Szecówka, skierowani do ośrodków kuratorskich nieletni cechują się negatywną postawą wobec szkoły i brakiem aspiracji edukacyjnych oraz społeczno-zawodowych, posiadają zaniedbania wychowawcze i edukacyjne, wykazują niechęć do wysiłku intelektualnego, ubóstwo potrzeb poznawczych, odznaczają się zawężonym obszarem zainteresowań. Oprócz zaniedbań dydaktycznych i opóźnień szkolnych, charakteryzuje ich niższy poziom rozwoju fizycznego i sprawności, a także słabszy stan zdrowia fizycznego i psychicznego. Z uwagi na szczególny sposób funkcjonowania wymagają oni specjalnego systemu dydaktyczno-terapeutycznego⁶².

Zgodnie z wyżej wymienionym rozporządzeniem, w ośrodku kuratorskim prowadzona jest działalność profilaktyczna, opiekuńczo-wychowawcza i resocjalizacyjno-terapeutyczna⁶³, która ma na celu zmianę postaw uczestników w kierunku społecznie pożądanym, zapewniającym prawidłowy rozwój ich osobowości przez realizację takich zadań, jak: 1) zaspokajanie potrzeb osobowościowych, 2) rozwiązywanie problemów psychicznych, 3) uczenie samodzielnego radzenia sobie z trudnościami życiowymi, 4) eliminowanie zaniedbań wychowawczych i edukacyjnych oraz wyrównywanie zaniedbań środowiskowych, 5) wdrażanie do przestrzegania norm społecznych, 6) rozwijanie zainteresowań, 7) wyrabianie właściwych nawyków spędzania czasu wolnego, 8) rozładowywanie napięć emocjonalnych, 9) kształtowanie poczucia odpowiedzialności i opiekuńczości⁶⁴. Zgodnie z danymi Krajowej Rady Kuratorów⁶⁵, wobec nieletnich umieszczonych w ośrodkach kuratorskich prowadzone są także działania ukierunkowane na kształtowanie wybranych umiejętności społecznych, w tym nawiązywania konstruktywnych stosunków interpersonalnych, prawidłowej komunikacji, rozwiązywania konfliktów i autoprezentacji, samokontroli, radzenia sobie ze stresem, panowania nad emocjami i wyrażania ich za pomocą komunikatu „Ja”, współpracy z innymi, tolerancji, empatii, twórczego spędzania wolnego czasu i rozwijania postaw kreatywnych, a także eliminowanie agresji oraz wdrażanie do życia w trzeźwości. W pracy z wychowankami uwzględnia się rozwój umiejętności samoobsługowych, przygotowywanie posiłków, naukę systematycznej pracy i samodzielnego odrabiania lekcji. Ponadto realizowane są zagadnienia związane z uświadamianiem mocnych stron, diagnozowaniem predyspozycji zawodowych, a nawet rozwijaniem potencjałów.

Zajęcia z uczestnikami ośrodków kuratorskich polegają na organizowaniu czasu wolnego, nawiązywaniu współpracy ze środowiskiem, prowadzeniu terapii

⁶¹ Ł. Kwadrans, dz. cyt., s. 114.

⁶² A. Szecówka, *Kształcenie resocjalizujące*, [w:] *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, pod red. B. Urbana i J. Stanika, Warszawa 2007, s. 249 i nn.

⁶³ Zob.: Ł. Kwadrans, *Charakterystyka systemu profilaktyki i resocjalizacji nieletnich w Polsce. Propozycja sposobów wspierania dzieci i młodzieży ze środowisk zagrożonych*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości” 2012, nr 19(3), s. 54.

⁶⁴ Rozporządzenie..., dz. cyt.

⁶⁵ Ł. Kwadrans, *Diagnoza...*, s. 115.

oraz udzielaniu pomocy w usuwaniu zaniedbań wychowawczych i edukacyjnych⁶⁶. Pracę z nieletnimi wykonują rodzinni kuratorzy zawodowi i społeczni, z zastrzeżeniem, iż zajęcia terapeutyczne mogą być prowadzone przez osoby legitymujące się odpowiednimi kwalifikacjami. Wymienieni pracują metodą grupową, z indywidualnym przypadkiem lub metodą środowiskową⁶⁷. Wśród form pracy stosowanych wobec uczestników, obok zajęć socjoterapeutycznych, wymienienia się: trening zastępowania agresji ART, treningi zachowań i pracy w ujęciu systemowym, program korekcji zachowań destrukcyjnych TUKAN, ponadto organizowane są zajęcia dotyczące asertywności, radzenia sobie ze złością, mediacji, szkodliwości używania substancji uzależniających, seksuologii, projekty z obszaru profilaktyki uzależnień. W ośrodkach realizowane są także zajęcia sportowe, artystyczne, teatralno-muzyczne, prowadzona jest arteterapia i biblioterapia. Do wymienionych należy dołączyć zajęcia z zakresu samoobsługi, przygotowywania posiłków i wykonywania porządków, odrabianie lekcji i naukę języka obcego, zajęcia z doradztwa zawodowego, oglądanie filmów tematycznych, przygotowywanie gazetek ściennych, naukę mądrego korzystania z Internetu, imprezy okolicznościowe⁶⁸. Programy pracy z podopiecznymi obejmują m.in. sportterapię, arteterapię, socjoterapię i psychoterapię⁶⁹. Ośrodki kuratorskie są również miejscem, gdzie można wykorzystać koncepcję twórczej resocjalizacji, stanowiącą alternatywę dla jej tradycyjnego rozumienia. Twórcza resocjalizacja jako zaproszenie do rozwoju stawia na dobrowolność terapii, przez co ośrodek kuratorski może stać się szczególnym miejscem tworzenia nowego człowieka⁷⁰.

Twórcza Resocjalizacja – szkieł koncepcji Marka Konopczyńskiego

Twórcza Resocjalizacja stanowi odpowiedź na kryzys tradycyjnie rozumianej resocjalizacji odwołującej się do kategorii zmiany pod przymusem lub zmiany dobrowolnej wywołanej terapią, przeciwstawiając im działalność opierającą się na zmianie twórczej⁷¹. Nowe rozumienie sensu pracy resocjalizacyjnej, bazując na koncepcjach interakcyjnych, kognitywnych, dorobku psychologii i pedagogiki twórczości oraz współczesnych teoriach heurystycznych, wprowadza w obszar resocjalizacji odmienne od dotychczasowych założenia aksjologiczno-

⁶⁶ Rozporządzenie..., dz. cyt.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, pod red. T. Jedynaka i K. Stasiaka, wyd. 3, Warszawa 2014, s. 693.

⁶⁹ Ł. Kwadrans, *Diagnoza...*, s. 122–123.

⁷⁰ *Zarys metodyki...*, s. 689 i nn.

⁷¹ M. Konopczyński, *Twórcza Resocjalizacja. Zarys koncepcji rozwijania potencjałów*, „Resocjalizacja Polska” 2014, nr 7, s. 17–18.

teoretyczne i metodyczne⁷². Twórcza Resocjalizacja w rozumieniu Marka Konopczyńskiego stanowi: „proces rozwijania i kreowania potencjałów”⁷³, gdzie termin nieprzystosowanie społeczne odnosi się do „wadliwie ukształtowanej tożsamości”⁷⁴. Jako cel resocjalizacji przyjmuje się tu utworzenie nowych tożsamości podopiecznych na drodze rozwoju procesów poznawczych i twórczych. Koncepcja zawiera się w triadzie: twórczość – resocjalizacja – tożsamość, stanowiąc próbę wyjaśnienia ich wzajemnych zależności⁷⁵. Zadaniem metod Twórczej Resocjalizacji jest odkrywanie i rozwijanie potencjałów osób społecznie nieprzystosowanych oraz kreowanie możliwości wykreowania alternatywnych do aktualnych tożsamości indywidualnych i społecznych. Dwupłaszczyznowość metod Twórczej Resocjalizacji wynika z uaktywniania potencjałów jednostek nieprzystosowanych, czemu towarzyszy kreowanie materialnych i społecznych efektów ich twórczych działań. Zgodnie z założeniami koncepcji, na drodze rozwijania potencjałów jednostek nieprzystosowanych następuje zmiana perspektywy postrzegania przez wychowanków rzeczywistości jako akceptowalnej, a problemów – jako rozwiązywalnych. Konsekwencją oddziaływań resocjalizacyjnych jest tu przemiana tożsamości na bazie ujawniania i rozwijania potencjałów jednostki nieprzystosowanej – w opozycji do przymusu zmiany postaw i zachowań społecznie nieakceptowanych⁷⁶.

M. Konopczyński wyróżnia fundamentalne założenia Twórczej Resocjalizacji. Głównym jej celem jest modyfikacja tożsamości jednostki, rozumianej jako sposób postrzegania siebie i swoich priorytetów na tle ustosunkowania się do nich społeczeństwa. Prezentowane przez jednostkę postawy i zachowania zależą od tego, jak ocenia ona samą siebie. Warunkiem rozpoczęcia procesu uspołeczniania jest względnie trwała zmiana postrzegania samego siebie jako dewianta, a co za tym idzie – zmiana hierarchii priorytetów. Modyfikacja tożsamości dokonuje się na skutek rozpoznania i rozwinięcia potencjałów, czyli mocnych stron oraz wiary jednostki w możliwość uzyskania akceptacji innych. Zgodnie z założeniami rzeczzonej koncepcji, w każdym człowieku obecne są potencjały o charakterze rozwojowo-twórczym, które można stymulować. Potencjały to inaczej pewne predyspozycje i zasoby natury indywidualnej i społecznej, dzięki którym możliwe staje się kreatywne rozwiązywanie problemów, zaspokajanie potrzeb oraz nawiązanie trwałych, konstruktywnych relacji z innymi. Organizacja potencjałów jest związana z procesami poznawczymi i twórczymi, które u osób społecznie nieprzystosowanych nie funkcjonują w sposób prawidłowy. Proces skutecznej resocjalizacji jest możliwy dzięki zastosowaniu metod twórczych, za pośrednictwem których następuje stymulacja wewnętrznych struktur jednostki, odpowiedzialnych za rozwój jej moc-

⁷² Tamże, s. 18.

⁷³ Tamże, s. 19.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Tamże, s. 20–23.

nych stron, i osiągnięcie zmian tożsamościowych. Rozwój wewnętrzny i zbudowanie nowej tożsamości umożliwia osobie społecznie nieprzystosowanej osiągnięcie akceptowanego społecznie poziomu funkcjonowania. Przedstawiony zarys koncepcji Twórczej Resocjalizacji może być realizowany zarówno w warunkach zamkniętych, jak i otwartych, przynosząc potwierdzone w praktyce efekty⁷⁷.

Jak wskazuje M. Konopczyński, metody Twórczej Resocjalizacji to metody kreatywne, które mogą ujawniać i wyzwalać pozytywne cechy osobowości, predyspozycje i wartości, stanowiąc przeciwagę do metod zmuszających wychowanka do przystosowania się. Konopczyński przyjmuje założenie, iż sposoby pracy z młodzieżą zagrożoną powinny opierać się na stwarzaniu perspektyw rozwoju, dostrzeganiu predyspozycji, gdzie diagnoza resocjalizacyjna koncentruje się na rozpoznawaniu potencjałów⁷⁸. Wśród metod Twórczej Resocjalizacji pojawiają się zatem: sport i rekreacja, plastyka, muzyka, socjodrama i psychodrama oraz teatr⁷⁹. Co najmniej trzy spośród nich, to jest: plastyka, muzyka i teatr – wpisują się w główny nurt arteterapii.

Arteterapia w resocjalizacji nieletnich

Arteterapia w wąskim znaczeniu utożsamiana jest z plastykoterapią⁸⁰. Według K. Dąbrowskiego twórczość plastyczna:

[...] dostarcza okazji do kontrolowanego wyładowania w procesie działania artystycznego emocji, napięć i niepokoїв stanowiących zagrożenie dla równowagi wewnętrznej, rozładowuje lub osłabia konflikty wewnętrzne, a także dzięki specyficznym właściwościom swej treści i formy dysponuje możliwością równoczesnego symultanicznego oddziaływania na wszystkie sfery życia psychicznego⁸¹.

Rola twórczości plastycznej w okresie dorastania, obok rozwoju myślenia twórczego i abstrakcyjnego, obejmuje również wzmacnianie indywidualizmu, wzrost autoekspresji jako formy autoterapii oraz rozwój społeczny, w tym: doskonalenie umiejętności komunikacyjnych, pogłębianie relacji z innymi oraz zgłębianie reguł społecznych⁸².

W okresie dojrzewania wzrasta możliwość świadomego i celowego operowania sztuką jako formą wyrazu własnych stanów i emocji, co idzie w parze z oporem przed odślanianiem siebie i twórczością plastyczną. Wskazuje się jednocześnie, iż pokonanie negatywnego nastawienia wobec działań plastycznych umoż-

⁷⁷ Tamże, s. 23–24.

⁷⁸ M. Konopczyński, *Twórcza resocjalizacja. Wybrane metody pomocy dzieciom i młodzieży*, Warszawa 1996, s. 8.

⁷⁹ Tamże, s. 5.

⁸⁰ Zob.: S.L. Popek, dz. cyt., s. 428.

⁸¹ K. Dąbrowski, *Zdrowie psychiczne*, Warszawa 1979, s. 36.

⁸² J.A. Sienkiewicz-Wilowska, dz. cyt., s. 172.

liwia nawiązanie porozumienia z młodym człowiekiem. Zasadnicze obszary działania sztuk plastycznych, tj.: samopoznanie, radzenie sobie z emocjami oraz kontakty z innymi, warunkują możliwość wykorzystania rysunku przez młodego człowieka jako metody poznawania siebie i radzenia sobie z napięciami emocjonalnymi, jak i stanowić mogą sposób komunikacji i rozwiązywania problemów pojawiających się w relacjach ze światem dorosłych⁸³. Wykorzystywanie technik plastycznych w okresie dorastania umożliwia jednostce zdystansowanie się wobec problemów, gwałtownych i często trudnych do zrozumienia emocji oraz dostrzec inną perspektywę doświadczanych stanów⁸⁴.

Na podstawie rysunku łatwiej o wgląd w sferę ukrytych konfliktów, cechy charakteru oraz silne strony ego, co umożliwia nie tylko pełniejsze zrozumienie siebie, ale i swojej roli jako jednostki i członka różnych grup społecznych. Proces tworzenia stanowi zwykle przystępniejszy sposób komunikacji trudnych, niezrędko wywołujących lęk emocji niż ich wyrażenie w sposób werbalny⁸⁵. Niebagatelne znaczenie przypisuje się również diagnostycznej funkcji twórczości plastycznej⁸⁶. Według G.D. Oster i P. Gould:

Rysunki są formą ujawniania lęków, pragnień i fantazji [...]. Pomagają [...] zapanować nad frustracjami i impulsami pojawiającymi się w trakcie procesu rozwijania umiejętności komunikacyjnych, które wzmacniają poczucie własnej wartości. [...] Rysunek stosuje się w terapii po to, by pacjent mógł rozluźnić się i wreszcie coś zrobić⁸⁷.

Zdaniem M. Konopczyńskiego, plastyka może stanowić: „utorowanie [...] drogi do ujawnienia najtrudniejszej problematyki, stwarzające możliwość odreagowania tłumionych negatywnych emocji”⁸⁸. Techniki terapeutyczne wykorzystujące działania plastyczne pozwalają uczestnikom na przekazanie w sposób niewerbalny istotnych pod względem emocjonalnym treści, wyrażonych za pomocą określonego wytworu, podlegającego analizie na forum grupy i przez grupę. Forma grupowa jest najczęściej stosowaną w resocjalizacji przez sztukę, co pozwala na wykorzystanie twórczości nie tylko do rozpoznania problemów poszczególnych jednostek, ale również grupy jako całości. Podstawowym celem metody jest stworzenie wychowankowi warunków sprzyjających ekspresji problemów, których wyrażenie w sposób werbalny stanowi dla niego trudność, bądź też stanów emocjonalnych dotąd nieuświadomionych lub skrywanych, dając jednocześnie możliwość ich odreagowania⁸⁹. Do szczegółowych celów resocjalizacji przez twórczość plastyczną należy: badanie sprzecznych treści doświadczeń lub nieodkrytych informacji o postawie wobec samego siebie, uświadomienie za-

⁸³ Tamże, s. 175–176.

⁸⁴ Tamże, s. 212.

⁸⁵ G.D. Oster, P. Gould, dz. cyt., s. 27.

⁸⁶ Tamże, s. 24–25.

⁸⁷ Tamże, s. 11 i 76.

⁸⁸ M. Konopczyński, *Twórcza resocjalizacja. Wybrane...*, s. 77.

⁸⁹ Tamże, s. 78–79.

chowania w różnych okolicznościach, zrozumienie emocji w interakcjach z innymi, czy wreszcie uprzytomnienie własnych dążeń, oczekiwań i potrzeb. Resocjalizacja przez sztuki plastyczne stawia sobie również za cel odreagowanie trudnych do bezpośredniego wyrażenia emocji, rozpoznanie i odciążenie od konfliktów w grupie, spełnia ponadto funkcję diagnozującą wobec wychowanków⁹⁰.

T. Rudowski skuteczność arteterapii w resocjalizacji uzależnia od podlegania psychologicznym mechanizmom samooceny i samowychowania, pełniących decydującą rolę w modyfikowaniu zachowań jednostki⁹¹. Przyjmuje on, że arteterapia w odniesieniu do jednostek niedostosowanych społecznie polega na zdolności „[...] posługiwania się artystyczno-estetycznymi środkami wyrazu celem skutecznego wypierania ze świadomości i wprowadzania do podświadomości określonych myśli i wyobrażeń szkodliwych ze społecznego punktu widzenia”⁹². Zarówno treści urazowe, jak i te o znaczeniu korygującym, kompensującym i afirmującym aktywność prospołeczną, powinny być wyrażane w sposób kontrolowany i nikomu niezagrożący. Skutek działań twórczych powinien wyrażać się w samowychowaniu⁹³. Prawdopodobieństwo osiągnięcia zmian w jednostce wzrasta wraz z uświadomieniem sobie przez nią potrzeby i zasadności tychże zmian, a więc gratyfikacji z odzyskania zaufania do siebie i innych⁹⁴. Skutkiem resocjalizacji przez sztukę jest:

readaptacja społeczna podopiecznego dzięki udziałowi środków wyrazu artystyczno-estetycznych związanych z mechanizmami uczenia się przez aktywność własną, warunkowanie instrumentalne, społeczne i klasyczne [...]. To wszystko służy korekturze samooceny, wyzwalaniu uczuć wyższych, harmonizacji samoświadomości własnej pozycji względem otaczającego świata⁹⁵.

Włączenie arteterapii w proces resocjalizacji osób niedostosowanych społecznie sprzyja kształtowaniu osobowości w kierunku społecznie pożądanym, ukazując atrakcyjniejsze wzorce. Wartość terapii przez sztukę wzrasta wraz ze stopniem swobody i spontaniczności podejmowanej przez jednostkę aktywności, które warunkują jej autentyczność⁹⁶. W świetle dotychczasowych dociekań arteterapia wydaje się atrakcyjnym i adekwatnym sposobem pracy z nieletnimi umieszczonymi w ośrodku kuratorskim. Cele i funkcje arteterapii, czy mówiąc ściślej – plastykoterapii, wpisują się jednocześnie w nurt Twórczej Resocjalizacji, korespondując z zadaniami, do których powołane zostały ośrodki kuratorskie.

⁹⁰ Tamże, s. 79.

⁹¹ T. Rudowski, dz. cyt., s. 34.

⁹² Tamże.

⁹³ Tamże, s. 41.

⁹⁴ Tamże, s. 45.

⁹⁵ Tamże, s. 87–88.

⁹⁶ E. Grudzińska, A. Lewicka, *Skuteczność arteterapii w pracy z nieletnimi z młodzieżowych ośrodków wychowawczych*, [w:] *Arteterapia. Od rozważań nad teorią do zastosowań praktycznych*, Łódź 2011, s. 118.

Bibliografia

- Araszkiewicz A., Podgórska W., *Doświadczenia w stosowaniu różnych metod arteterapii w kompleksowym leczeniu nerwic*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57: Arteterapia.
- Czapów C., *Wychowanie resocjalizujące, elementy metodyki i diagnostyki*, PWN, Warszawa 1978.
- Dąbrowski K., *Zdrowie psychiczne*, PWN, Warszawa 1979.
- Dykcik W., *Poszukiwanie nowatorskich i alternatywnych koncepcji rehabilitacji oraz społecznej integracji osób niepełnosprawnych – aktualnym wyzwaniem praktyki edukacyjnej*, [w:] *Nowatorskie i alternatywne metody w praktyce pedagogiki specjalnej*, pod red. W. Dykcik, B. Szachowiak, Poznań 2001.
- Gładyszewska-Cylulko J., *Arteterapia w pracy pedagoga*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011.
- Grudziwska E., Lewicka A., *Skuteczność arteterapii w pracy z nieletnimi z młodzieżowych ośrodków wychowawczych*, [w:] *Arteterapia. Od rozważań nad teorią do zastosowań praktycznych*, Łódź 2011.
- Grzebyk E., *Warsztat z zakresu arteterapii*, [w:] *Kurs z zakresu terapii przez sztukę*, Wrocław 1999.
- Informacja dotycząca stanu zagrożenia przestępczością nieletnich w Polsce w 2015 roku*, Warszawa 2016.
- Janicki A., *Arteterapia*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1989, nr 52.
- Janicki A., *Twórczość artystyczna w świetle teorii psychologicznych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1989, nr 52.
- Janicki A., *Znaczenie sztuki dla zdrowia psychicznego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57: Arteterapia.
- Józefowski E., *Teoretyczne aspekty arteterapii*, [w:] *Arteterapia w edukacji i resocjalizacji*, red. J. Florczykiewicz, E. Józefowski, Siedlce 2011.
- Kaja B., *Zarys terapii dziecka*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 1995.
- Konarska-Wrzosek V., *Postępowanie z nieletnimi w Polsce – ocena obowiązujących rozwiązań materialnoprawnych i kierunki ewentualnych zmian*, „Proba-cja” 2013, nr 2.
- Konieczna E.J., *Arteterapia w teorii i w praktyce*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011.
- Koniecznyńska Z., *Arteterapia i psychorysunek w praktyce klinicznej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57: Arteterapia.
- Konopczyński M., *Twórcza Resocjalizacja. Zarys koncepcji rozwijania potencjałów*, „Resocjalizacja Polska” 2014, nr 7.
- Konopczyński M., *Twórcza resocjalizacja. Wybrane metody pomocy dzieciom i młodzieży*, MEN, Warszawa 1996.

- Kowal A., Borowik G., *Arteterapia w medycynie i edukacji*, [w:] *Arteterapia. Od rozważań nad teorią do zastosowań praktycznych*, pod red. W. Karolaka, B. Kaczorowskiej, Łódź 2001.
- Kulczycki M., *Arteterapia i psychologia kliniczna*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57: *Arteterapia*.
- Kwadrans Ł., *Charakterystyka systemu profilaktyki i resocjalizacji nieletnich w Polsce. Propozycja sposobów wspierania dzieci i młodzieży ze środowisk zagrożonych*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości” 2012, nr 19(3).
- Kwadrans Ł., *Diagnoza aktualnej sytuacji i propozycje rozwoju ośrodków kuratorskich*, „Probacja” 2012, nr 3.
- Masgutowa S., *Psychoterapia przez sztukę*, „Forum Psychologiczne” 1997, t. 2, nr 1.
- Oster G.D., Gould P., *Rysunek w psychoterapii*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2011.
- Popek S.L., *Psychologia twórczości plastycznej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 r. w sprawie ośrodków kuratorskich*, „Dziennik Ustaw”, nr 120, poz. 1294.
- Rudowski T., *Edukacja i terapia przez sztukę*, Eneteia. Wydawnictwo Psychologii i Kultury, Warszawa 2013.
- Sienkiewicz-Wilowska J.A., *Dziecko rysuje, maluje, rzeźbi*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2011.
- Sikorski W., *Bezsłowne komunikowanie się w psychoterapii*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2002.
- Sitarczyk M., *System rodzinny w percepcji nieletnich sprawców czynów*, [w:] *Efektywność resocjalizacji nieletnich w warunkach wolnościowych*, pod red. Z. Bartkowicz, A. Wojnarskiej i A. Węglińskiego, Lublin 2013.
- Skorny Z., *Psychospołeczne mechanizmy agresywnego zachowania się a arteterapia*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57: *Arteterapia*.
- Skorny Z., *Teorie psychologiczne jako podstawa arteterapii*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1989, nr 52.
- Sroka M., *Jeszcze o terapii sztuką*, „Tematy” 1995, nr 9.
- Suchodolski B., *Współczesne problemy wychowania estetycznego*, [w:] *Wychowanie przez sztukę*, pod red. I. Wojnar, Warszawa 1963.
- Szecówka A., *Kształcenie resocjalizujące*, [w:] *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, pod red. B. Urbana i J. Stanika, Warszawa 2007.
- Szulc W., *Arteterapia. Narodziny idei, ewolucja teorii, rozwój praktyki*, Difin, Warszawa 2011.
- Szulc W., *Kierunki rozwojowe współczesnej arteterapii*, [w:] *Edukacja kulturalna w życiu człowieka*, pod red. D. Jankowskiego, Poznań 1999.

- Szulc W., *Sztuka w służbie medycyny. Od antyku do postmodernizmu*, Akademia Medyczna im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 2001.
- Węgliński A., *Pedagogiczne uwarunkowania resocjalizacji nieletnich w ośrodkach kuratorskich*, [w:] *Efektywność resocjalizacji nieletnich w warunkach wolnościowych*, pod red. Z. Bartkowicz, A. Wojnarskiej i A. Węglińskiego, Lublin 2013.
- Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, pod red. T. Jedynaka i K. Stasiaka, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.

Artetherapy as a method of creative resocialization in the work of the probation center

Summary

This article applies to resocialization of minors directed by the court to the probation center. As of January 1, 2018, there were 97 centers in Poland. Referral to a probation center is one of the educational measures widely used by the court. In this place, preventive, care and educational and rehabilitation-therapeutic activities are carried out. The purpose of the center's work is to change the attitudes of participants towards a socially desirable ensuring the proper development of their personality. The author points to artetherapy as one of the methods of creative resocialization, which can be an effective and attractive form of work with socially maladjusted adolescents.

Keywords: artetherapy, resocialization, probation center.